

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΣΕΛΙΣ

Κ. ΒΟΛΩΝΑΚΗΣ

Ἀλλαχοῦ, ἐν χώραις προηγμέναις ἐν πραγματικῷ ἐμπολιτισμῷ καὶ ἐκλεπτυνθείσαις τὸ αἶσθημα καὶ τὴν ἀντίληψιν, ἡ ἐξέλιξις τοῦ βίου τῶν καλλιτεχνῶν παρακολουθεῖται μετ' ἐνδιαφέροντος, μελετᾶται, ἀναλύεται, ἀνασκοπεῖται ἀπὸ τῶν διαφορωτέρων ἀπόψεων, συνελόντι δ' εἰτεῖν, οἱ καλλιτέχναι, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν εὐπρεπέστεραν ἐκφράσιν τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ μεγαλείου ἔθνους τινος, τυγχάνουσι γνωστοί, γνωστοστατοὶ τῷ δημοσίῳ, ὅπερ ἀπλήστως παρακολουθεῖ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ παραγωγὴν αὐτῶν. Ἐκεῖ κριτικὴ αὐστηρὰ καὶ σπουδαία καὶ τύπος ὑπέρτερος μικρῶν συμφερόντων, διαφωτίζει τὸ κοινὸν περὶ πάντων καὶ τηρεῖ ἐνημέρους τοὺς ἐνδιαφερομένους, πάσης καλλιτεχνικῆς κινήσεως, πάσης ῥοπῆς πρὸς τὰ πρόσω τοῦ ἐθνικοῦ βίου. Ὑπὸ τοιαύτας δὲ συνθήκας καὶ ἐν μέσῳ τοιούτου κοινού, ἁρμονικῶς παρὰ τοὺς χρηματιστὰς καὶ τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς βιομηχάνους καὶ τοὺς χειροτέχνους, ἀναπτύσσονται οἱ σοφοὶ καὶ οἱ καλλιτέχναι, διότι αὐτόθι αἱ διάφοροι κοινωνικαὶ τάξεις δὲν εἶνε στοιχεῖα ἀντιμαχόμενα, ἀλλ' ἁρμονικῶς συμβιβούντα καὶ ἀλληλοστηρίζόμενα. Ὁ,τι συμβαίνει ἐν ἀντιθέσει παρ' ἡμῖν εἶνε γνωστόν. Ἀναστρέψατε τοὺς ὅρους καὶ θὰ ἔχητε τὴν εἰκόνα. Ἀρκεῖ νὰ σημειώσωμεν ὅτι παρ' ἡμῖν οἱ καλλιτέχναι τυγχάνουσι παντελῶς ἄγνωστοι τῷ δημοσίῳ, ἄγνωστοι αἰσθητικῶς, ἄγνωστοι κοινωνικῶς. Τοὺς λόγους τῆς τοιαύτης καταστάσεως δὲν ἐπιχειροῦμεν νὰ ζητήσωμεν. Σημειοῦμεν μόνον ὅτι ὑπὸ τοιούτους ὅρους τὸ ἔργον τῆς κριτικῆς ἀποβαίνει πολλὰ ὥς ἀνιχνὸν καὶ φορτικόν, διότι ἵνα ὤμεν εἰλικρινεῖς, παρ' ἡμῖν, ἀποτείνεται τις ὥς τὰ πολλὰ πρὸς ἄγνωστον καὶ ἀδιαφοροῦντα περὶ ἄγνωστων καὶ ἀδιαφόρων, ἐν ᾧ ἐξ ἄλλου ἀπαραίτητον ἐφόδιον πρὸς ἀντίληψιν οἰοῦντοτε καλλιτεχνήματος, εἶνε ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῶν κατ' αὐτὸ καὶ περὶ αὐτό, ἐν ἐποχῇ μάλιστα καθ' ἣν ἡ ἀφελὴς κριτικὴ τῶν ιδεολόγων (idealistes) καταρρεῖ ὁσημέραι, ἡ δὲ κρίσις δὲν βραδύεται πλέον ἐπὶ κυκεωνώδους σειρᾶς σκοτεινῶν νόμων, ἀλλ' ἐπὶ τῆς πεφωτισμένης ἀντιλήψεως, τοῦ *sensiment savant*¹, ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὸν σοφὸν ὅρον παλαιοῦ Γάλλου. Οὕτως ἄρα ἔχοντων παρ' ἡμῖν τῶν πραγματῶν καὶ τοσούτων ἄφ' ἑτέρου ὑπαρχουσῶν τῶν ἀπαιτήσεων τῆς κριτικῆς, ἡ πρέπει νὰ μετέλθῃ τις τὸ ἄχαρι ἔργον τοῦ διδασκαλοῦ, δαπανώμενος περὶ τὰ γνωστὰ καὶ τετριμμένα τοῖς εἰδήμοσι καὶ ἀνακηρυκώμενος τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς, ἢ νὰ καταστῇ ἀκατάληπτος καὶ προβληματικός. Ἐν τῇ κυμάνσει ταύτῃ καὶ τῷ ῥιπτασμῷ διαπορεῖται τις ὁποτέρως νὰ ἐργα-

σθῇ. Εὐχῆς ἔργον θὰ ᾗν ἄρα νᾶρξῃται ἐπιμελεμένη τις καὶ παρ' ἡμῖν προκαταρκτικὴ ἐργασία, προλειαινούσα τὸ ἔργον σοβαρωτέρας κριτικῆς, ἐν' ἀπχλαγῶμεν ἐπὶ τέλει, κατὰ μικρόν, τῆς κατεχούσης παχυλῆς ἀμαθίας καὶ ὑψωθῶμεν ὑπὲρ τὴν βάνουσον καὶ ἀδρόλογον κριτικὴν τῶν ἐφημερίδων. Τοιαῦται σκέψεις καὶ ἡ ἐν τῇ πόλει ἡμῶν ἔκθεσις νέου πίνακος τοῦ γνωστοῦ καλλιτέχνου κ. Κ. Βολωνάκη, προήγαγον ἡμᾶς ἐπὶ τὴν αἰσθητικὴν σκιαγραφίαν τοῦ ἀνδρός.

Ὁ κ. Κ. Βολωνάκης καταλέγεται μεταξὺ τῶν ὀλίγων ἐκείνων Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν, οἵτινες, εὐμοιρήσαντες ταλάντου καὶ ἀφοσιωθέντες εἰς τὴν τέχνην, κατώρθωσαν νὰ ἐργασθῶσι μετ' ἐπιγνώσεως, μορφωθέντες ἐν μεγάλοις κέντροις, ἐνθα καὶ τυγχάνουσι πλειότερον γνωστοὶ καὶ προσφιλεῖς ἢ ἐν τῇ ἀγνώμονι πατρίδι. Ἐκεῖ, μακρὰν τῶν περὶ ἡμᾶς μικροτήτων, ἐν μέτῳ κινήσεως πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς, ὑποστηρίζεω δὲ καὶ ἀνταμοιβῆς τῆς ἐργασίας, ἐν ξέναις χώραις οἱ ὀλίγοι ἡμῶν καλλιτέχναι κτώρθωσαν νὰ ὑψωθῶσιν εἰς ἐπιζήλον περιωπὴν. Λυπηρῶς ἀληθὲς ἐν τούτοις εἶνε ὅτι ἐν ξένη ἀτμοσφαίρᾳ καὶ ὑπὸ ξένα ἐντυπώσεις ἐκφυλλίζονται ὁσημέραι οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι, μακρυνόμενοι κατὰ μικρόν τῶν ἐθνικῶν τύπων καὶ μὴ προάγοντες οὕτως ἐθνικὴν τέχνην. Τοῦτο εἶνε νόμος διαπιστωθεὶς ὑπὸ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης. Ὁ βαθὺς Γάλλος ἀκαδημαϊκὸς Vitet¹, ἐν τῇ περὶ τοῦ *Eustache le Sueur* κρίσει αὐτοῦ, ἀνασκοπῶν τὴν περίοδον ἐκείνην τοῦ βίου του, καθ' ἣν, πένης αὐτός, ἔβλεπε μετὰ πόνου τοὺς συναδέλφους καὶ ὁμιλητὰς σπύδοντας πρὸς τὴν Ἰταλίαν—γενικὸν ὄνειρον τῶν τότε καλλιτεχνῶν—λέγει, ὅτι ὁ ἀγαθὸς ἀστήρ τοῦ *le Sueur*, ἐκράτει αὐτὸν μακρὰν τῆς ὥραιας, ἀλλ' ἐπικινδύνου Ἰταλίας, ἐπικινδύνου βεβαίως διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ τεχνίτου. Καὶ ταῦτα μὲν ἀναμφισβήτητα. Ἀλλ' ὅταν περὶ ἀτμόσφαιρα διαπνέει τὴν πατρίδα τοῦ καλλιτέχνου, ὅταν οὐδεὶς σάλος ἀνακυκᾷ τὸν ἐθνικὸν βίον καὶ οὐδεὶς ὀργασμὸς προάγει τὰ ἐθνικὰ ἰδανικά, ὅταν οὐδεὶς σύνδεσμος καὶ οὐδεμία ἀμιλλα ὑπεκκαίει τὸ τάλαντον, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα διαβλέπομεν ἐν ταῖς μεγάλαις ἐποχαῖς τῆς τέχνης, τὰ ὁποῖα ἀπαντῶμεν π. χ. ἐν τῷ XV αἰῶνι ἐν Ἰταλίᾳ, δημιουργοῦντα χρυσῶν αἰῶνα, ὅταν τέλος ἡ πατρίς ἀποβαίνει μητρικὰ τοῖς καλλιτέχναις, τότε, μὲν τὴν ἀλήθειαν, μεταξὺ τῶν δύο κακῶν δικαίως προτιμᾶται τὸ μὴ χεῖρον. Τίς δὲ δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ ὅτι διὰ τοὺς Ἕλληνας καλλιτέχνους τὸ χεῖρον εὕρηται ἐν τῇ πατρίδι, ἐνθα ἀτυχῶς ὅλα μικρά, ὅλα συμβαδίζοντα; Ἐνθα ὑψώθη ἡ τέχνη εἰς ἐπιπρεπὲς σημείον, παρετηρήθη ὅτι συνεβαδίζον πάντες οἱ κλάδοι τοῦ ἐθνικοῦ βίου, στηριζόμενοι καὶ προαγόμενοι ἐπαλλήλως, ἀπὸ μιᾶς ἀφετηρίας καὶ πρὸς ἐν ἰδανικόν. Ἐν φαντασθῶμεν αἶφνης τὸν Λεονάρδον Βίγκιον, ἀναγκάτως ἀναπολοῦμεν τὸν Μακιαβέλλην, τὸν Σαβοναρόλαν, τὸν Στρότσην, τὸν Μιχαήλ Ἀγγελον. Πάντες, ἀδελφὰ πνεύματα, δρῶσι πρὸ παντός ὡς

1) Lambert Bos: Reflexions critiques sur la Poesie et sur la Peinture.

1) L. Vitet. Etudes sur les Beaux Arts.

πολίται, ως Ἴταλοι. Ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῶν Ἀθηνῶν βλέπομεν παραλλήλως ἐμπλαισιούμενους τὸν Περικλῆ καὶ τὸν Φειδίαν, ἐν τῷ XVII αἰῶνι ἐν Γαλλίᾳ ἐκδηλοῦνται τὰ μεγαλείτερα πνεύματα, ἀλλὰ τὸ πῶς καὶ τὸ θῆλος ἐκφοροῦνται ὡς ἀπὸ ἐστίας, ἐκ τῆς μεγαλοπράγμονος Αὐλῆς Λουδοβίκου τοῦ XIV. Παρ' ἡμῖν μικρὰ ἡ πολιτική, ἡ κοινωνία, ἡ τέχνη, τὰ πάντα. Τίς θάπῃται ἄρα παρὰ τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν νὰ ταφῶσιν ἐν τῇ πατρίδι παρορώμενοι καὶ λιμώττοντες;

Ἡ αἰσθητικὴ ἐπισκόπησις ἐν τούτοις τοῦ κ. Βολωνάκη, σχετικῶς πρὸς ὅσα ἐξεθέμεθα ἀποδείκνυσιν αἰσθητικὴν τινὰ ἀλήθειαν, ὅτι δὴλα δὴ ἰσχυραὶ καλλιτεχνικαὶ φύσεις, ἐπιρρινόμεναι ὑπὸ εὐρείας μαθήσεως, τὴν ὁποίαν σοφώτατα σινιστᾷ ὁ Pichat¹ τοῖς καλλιτέχναις, διασωζοῦσιν ὑπὸ τὰς μᾶλλον ἐμποδίσους περιστάσεις τὸν ἐθνικὸν αὐτῶν χαρακτήρα, ἄλλοιούμενον ἴσως, ἀλλὰ μὴ ἐκλείποντα. Ὁ κ. Βολωνάκης ἐπὶ εἰκοσαετίαν ζήσας καὶ ἐργασθεὶς ἐν Μονάχῳ, καὶ ἀναπνεύσας ξένην κοινωνικὴν ἀτμόσφαιραν καὶ κορεσθεὶς ξένων ἐντυπώσεων, εἶναι ἐν τούτοις ἑλληνικώτατος ἐν ταῖς ἐμπνεύσεσιν αὐτοῦ, ἑλληνικὸς οὐχὶ κατ' ἐπιφάνειαν καὶ ἐζητημένως, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν, κατὰ τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτοῦ ιδιοσυστάειαν, ὡς παρακατιόντες θὰ προσπαθῶμεν νὰ καταδείξωμεν· τοῦτο εἶναι παρήγορον φαινόμενον καὶ συγκεράννυσιν τὴν λυπηρὰν ἀληθῶς ἐντύπωσιν τοῦ ἐκπατρισμοῦ τῶν ἀριστεῶν τῆς παρ' ἡμῖν τέχνης.

Ὁ κ. Βολωνάκης ἐκ τῶν ποικίλων κλάδων τῆς γραφικῆς ἠκολούθησε τὴν τοπιογραφίαν, τὴν κατ' ἄλλους ἀδοκιμώτερον βωπογραφίαν (paysage) καὶ εἰδικώτερον πάλιν ἐνέμενε εἰς τὸν ἀπεικονισμὸν θαλασσιῶν σκηνῶν. Ἡ τοπιογραφία δὲν εἶνε βεβαίως τὸ ἀνώτερον εἶδος τῆς γραφικῆς, ἀλλὰ δὲν εἶνε καὶ τὸ ταπεινότερον, ὡς ἠθέλησάν τινες νὰ ὑποστηρίξωσι, χαρακτηρίσαντες τοῦτο ὡς ἀπλὴν μίμησιν τῆς φύσεως, ἐνθα τὸ ἰδανικὸν ἀληθές ὀλίγον ἐπιπνέει ἢ δ' ἐμπνεύσει τοῦ καλλιτέχνου περιωρισμένη. Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι κατὰ τὰς μεγάλας ἐποχὰς τῆς γραφικῆς, ὅτε μεγάλα γεγονότα, μεγάλη κοινωνικὴ δράσις, μεγαλουργὸν παρελθὸν καὶ ζῶντα ἐθνικὰ παραδόσεις ἐνέπνεον τοὺς καλλιτέχνας, τύπος ιδεώδους ὑπῆρξε πρὸ παντὸς ὁ ἄνθρωπος, ὑπὸ τὰς διαφορωτέρας ἀπόψεις, οἷον κατὰ τὸν Taine² ἐν μὲν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ὁ γυμνὸς καὶ καλὸς τὸ εἶδος νεανίας, ἐν τῷ μεσσίῳ ὁ ἐκστατικὸς μοναχὸς καὶ ὁ ἐρωτόληπτος ἱππότης, κατὰ τὴν ΙΖ'. ἑκατονταετηρίδα ὁ κομποπρεπὴς αὐλικός, ἐν τοῖς ὀλίγοις πρὸ ἡμῶν χρόνοις κατηφεῖς Φαῦστοι καὶ Βέρθεροι. Ἀλλ' ἐν χρόνοις καθ' οὓς παύει ἡ μεγάλη κοινωνικὴ δράσις ὁ δὲ σύγχρονος ἄνθρωπος καὶ ὁ τῶν παραδόσεων καθίσταται πλέον προσκορὴς τῇ τέχνῃ, αὕτη τρέπει τότε τὰ βλέμματα πρὸς τὴν παρθένον φύσιν καὶ τότε θάλλει ἡ τοπιογραφία. Ἐπισκοπήσωμεν μικρὸν τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης. Μετὰ τὸν σάλον καὶ τὴν ἀκμὴν, τὴν με-

ταξὺ τοῦ XV καὶ XVI αἰῶνος ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν τῇ καταπτώσει τῆς μεγάλης τέχνης, θάπαντήσωμεν ἕξοχον τοπιογράφον, τὸν Γάλλον Κλαύδιον Λορραίν, ὅστις ἐν ταῖς θαυμασίαις αὐτοῦ συνθέσεσιν, ἐν γραφαῖς, ἐνθα ἐν ἀπόπτῳ συγγεῖται ὁ οὐρανὸς πρὸς τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, ὁ δὲ ἥλιος φωτίζει ἐνδοξα ἐρείπια, διαβλέπει τὴν ιδεώδη γῆν τῆς ἐπαγγελίας, πρὸς ἣν προσηλοὶ τὰ κεκορεσμένα βλέμματα τοῦ, συζευγνύς ἐν τῇ τοπιογραφίᾳ τὸν ἀρχαῖον πρὸς τὸν νεώτερον κόσμον, ὡς ὁ Ραφαὴλ ἐν τῇ προσωπογραφίᾳ. Ἡ τοπιογραφία ἐν τούτοις ἀνέδειξεν ἐκάστοτε διακεκριμένους καλλιτέχνας; τὸν Salvator Rosa, τὸν Poussin καὶ τοσοῦτους ἄλλους, ὧν ἐξέχουσιν οἱ τῆς Ὀλανδικῆς Σχολῆς. Ὅτι δὲ ἡ τοπιογραφία δὲν εἶνε ξηρὰ καὶ οἰοεὶ φωτογραφικὴ μίμησις τῆς φύσεως, ἀποδείκνυσιν οἱ πίνακες ἕξοχον τοπιογράφων (paysagistes) ἐν τοῖς ὁποίοις δὲν θαυμάζει τις μόνον τὴν πιστότητα τοῦ ἀπεικονισμοῦ τῶν ἀντικειμένων καὶ τὸν πλοῦτον τῆς διαχρώσεως (coloris) ἀλλὰ καὶ τὴν εὐτυχίαν τῆς εὐρέσεως καὶ τὴν ἀρμονίαν τῶν συνδυασμῶν, δι' ὧν χαρακτηρῶν δὲν εὐαρεστοῦσι μόνον τῇ ὄψει, ἥς σύντομοι καὶ παροδικαὶ αἱ τέρψεις, ἀλλ' ἀπευθύνονται μάλιστα πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ διεγείρουσι δι' αἰσθημάτων συναισθημάτων, εἴτε καθ' ἑαυτοὺς, εἴτε διὰ τῶν συνεφελομένων, κατὰ τὸν αἰσθητικὸν νόμον, ιδεῶν. Τοῦτο ἀπαιτεῖ πρῶτιστα ὁ λεπτὸς κριτικὸς Martha¹ παρὰ τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων καὶ ὑποδείκνυσιν μέγας ἠθογράφος τῆς ἀρχαιότητος² λέγων τὴν αἴσθησιν κινεῖσθαι ὑπὸ πάντων καὶ κινουμένην πρὸς τὸ φρονοῦν ἀναφέρειν, ὡς λέπονθεν. Ὅτι ὅμως ἀπατᾷ συνήθως ἐν τῇ κρίσει εἶνε ἡ ἑλλειψὶς λεπτότητος ἐν τῇ παρατηρήσει, λεπτότητος περὶ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐξυπακουσμένων ἐν τινὶ γραφῇ. Πολλοὶ ἠδίκησαν π. χ. πίνακάς τινας Ὀλανδικούς, Δανικοὺς, Σουηδικούς, παριστῶντας ἀπλῶς εὐπρεπεῖς θαλάμους, μετὰ καθαρῶν δαπέδων, γεγανωμένων καὶ στιλβόντων ἐπίπλων, ἐφ' ἃ πάντα ἀπ' ἀνεωγμένης θυρίδος καταχρεῖται φωτεινὴ δέσμη ἀκτίνων. Ὁ κρίνων οὕτω πόσῳ ἄγνοεῖ τὴν ἀληθῆ ποίησιν τῆς Ἀρκτου! Εἰς τὰς ψυχρὰς ἐκείνας καὶ ὀμιχλώδεις χώρας, ἀνεωγμένη θυρίς, ἀκτὶς Ἡλίου, φαινόμενον τοσοῦτω σπάνιον, διασκευὴ θελκτικὴ αἰθούσης, διεγείρει τὰς ιδέας τῆς εὐημερίας, τῆς τάξεως, τῆς γαλήνης. Ἡ λάμψις τῶν ἐπίπλων διατρανοῖ τὴν αἰγλήν τῆς οἰκιακῆς ἀρετῆς, τὸ δὲ ὄνειρον τῶν θελκτικῶν θυγατέρων τῶν τόπων ἐκείνων, εἶνε νὰ κατοικήσῃς τοιοῦτους θαλάμους μετ' εὐτυχούς συζύγου³, ἐν οἷς διαλάμπει ἡ καθαριότης καὶ ἡ τάξις, ἡ μήτηρ τοῦ καλοῦ, ἥς τόσῳ ἐπιχαρίτως ὑπεραπολογεῖται ὁ Ξενοφῶν ἐν τῷ Οἰκονομικῷ του⁴. Τὰς ἀρετὰς ταύτας τῶν

1) Laurent Pichat: L'art et les artistes en France.

2) Taine: Philosophie de l'art.

1) Martha: La delicatesses dans l'art.

(2) Πλοῦτάρχου: Βίος Δημητρίου.

3) C. Martha. La discretion dans l'art et les sous-entendus.

4) Ὡς καλὸν ἱμάτια κεχωρισμένα ἰδεῖν, καλὸν δὲ στρώματα, καλὸν δὲ χαλκία, καλὸν δὲ τὰ ἀμφὶ τραπέζας, καλὸν δὲ καὶ ὁ πάντων καταγελάσειεν ἂν μάλιστα, οὐχ' ὁ σεμνός, ἀλλ' ὁ κομψός, ὅτι καὶ χύτρας, φησὶν, εὐρύθμον φαίνεσθαι εὐκρινῶς κειμένας.

(Ξενοφ. Οἰκονομ. Κεφ. V III).

μεγάλων τοπιογράφων διαβλέπομεν εὐτυχῶς ἐν τοῖς πίναξι τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου, οἵτινες εἴτε ἱστορικοί, εἴτε σκηνογραφικοί, εἴτε φανταστικοί, διατιθέασιν ἡμᾶς εὐαρέτως, ἀφυπνίζοντες συναισθήματα καὶ ἰδέας.

Ὁ κ. Βολωνάκης ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς θαλάσσης μᾶλλον ἢ τῆς ξηρᾶς καὶ ἔγραψε κατὰ τὸ πλεῖστον θαλασσίας σκηνάς. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς τοπιογραφίας ἱκανοὶ παρὰ τοῖς διαφόροις ἔθνεσιν ἐνεμήθησαν (1). Ἐν Ἑλλάδι ὅμως κατ' ἐξοχὴν ἡ θάλασσα εἶνε πηγὴ πλευσίων ἐμπνεύσεων. Ἀπλουμένη λειοκύνων, περιβρέχουσα μαγικὰς ἀκτὰς καὶ παρεισδυμένη ἐν αὐταῖς διὰ γραφικῶν κολπίσκων, τὸ πλεῖστον μὲν κατοπτρίζουσα κυανοῦν καὶ αἰθριον οὐρανόν, καὶ ἐλαφρῶς ὑποφρίσσουσα, ὑπὸ λεπτὸν πνεῦμα, σπανιότερον δὲ συνταρασσομένη καὶ ἀγριαίνουσα, αὐλακουμένη ἀδιαπαύστως ὑπὸ ἐλαφρῶν ἀκατίων, συρομένων ὑπὸ ἐρυθρᾶς ἢ λευκῆς πτέρυγος, ἢ ἐξχυγελλομένων νυκτὸς διὰ μαγικῶς διαθέοντος τὰς ἐκτάσεις φανοῦ, ἢ θάλασσα ἡ Ἑλληνική, μεταβάλλουσα ἀδιαπαύστως ὄψεις, ἐν αἰωνία ἀρμονίᾳ χρωμάτων καὶ ἤχων, εἶνε ὄντως πλουσία μήτηρ τῆς ἐμπνεύσεως τοῦ καλλιτέχνου. Ὁ κ. Βολωνάκης ἐμελέτησε βαθέως τὴν θάλασσαν καὶ ἔτι πλεότερον τὴν ἑλληνικὴν θάλασσαν. Ἐκ τούτου δ' ἐν τοῖς πίναξιν αὐτοῦ ἀπαντῶμεν πάντοτε τὴν γαλήνην τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν, γαλήνην καθολικὴν, ἣν ἀποπνέει ἡ μαλακὴ καὶ ἀρμονικὴ αὐτοῦ μετὰ βασις ἐν τῇ διαχρώσει καὶ αἱ σκηναὶ ἃς ἀπεικονίζει, γαλήνην ἐμπνεύσεως, ἣτις χαρακτηρίζει τὰ ἑλληνικὰ προϊόντα ἀπὸ τῶν παλαιτάτων χρόνων, ἣτις προήγαγε τὴν γλυπτικὴν καὶ τὰς πλαστικὰς τέχνας, εἰς ἣν περιωπὴν ἐξῆκοντο ἐν Ἑλλάδι καὶ ἣτις ἐκάλλυνε δι' ἀρρήτου πλαστικότητος πάντα τὰ ποιητικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ προϊόντα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου. Σημειωτέον δὲ, ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἱστορικοῖς πίναξιν αὐτοῦ, ἐν τῷ *Ναυμαχίᾳ τῆς Σαλαμίτος*, τῇ τοῦ *Trafalgar* γάρ, τῇ τῆς *Λύσης*, ὡν τὸν πρῶτον καὶ τὸν δεῦτερον ἠτυχίσσαμεν νὰ ἴδωμεν, δὲν μεταβάλλεται ὁ χαρακτήρ τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου, τηρούντος ἄετι τὴν μεγαλοπρεπὴ γαλήνην τῆς ἐμπνεύσεως, τὴν ἀρμονίαν ἐν τοῖς καθ' ὅλου καὶ κατὰ μέρος. Δὲν εἶνε τοῦ παρόντος νὰ εἰσελθῶμεν εἰς λεπτομερεῖς μελέτην τῶν ἔργων τοῦ κ. Βολωνάκη, ἀπαιτοῦσαν ἐνδιατριβὴν μακροτέραν, οὐχ' ἥττον ἐπισκοποῦμεν γενικῶς τὸν χαρακτῆρα τῶν γραφῶν αὐτοῦ. Ἡ μεγάλη δεξιότης τοῦ κ. Βολωνάκη περὶ τὸ εἶδος, ὅπερ ἐκαλλιέργησεν, εἶνε ἀπόρροια δύο μεγάλων ἀρετῶν τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου, αἵτινες σπανίως συνυπῆρξαν παρ' ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ, ἥτοι τῆς τελειότητος αὐτοῦ ἐν τῷ διαγράμματι (*dessin*) καὶ σύνμα ἐν τῇ διαχρώσει (*coloris*). Ἀποδείξεις δέ, ὅτι ἐν Βενετίᾳ, ἐνθα ἡ διαχρῶσις ἐ-

τελειοποιήθη εἰς θαυμάσιον βαθμόν, τὸ διάγραμμα ὑπελείπετο. Ὅτε δὲ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐπορεύθη μετὰ τοῦ Vasari πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Τισιανῶ, εἶπε φεύγων τῷ συνοδῷ: «Τί κρίμα ὅτι ἐν Βενετίᾳ δὲν προσέσχον εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ καλῶς διαγράφειν (*dessiner*). Ὁ ἄνθρωπος οὗτος (ὁ Τισιανός) τοῦ ὁποῦ ἡ διαχρῶσις εἶνε τόσῳ ζωηρὰ καὶ λαμπρά, θὰ ἦν ἀπαράμιλλος, ἐὰν ἐκράτνε τὸ πνεῦμα τοῦ διὰ τῆς τέχνης τοῦ διαγράμματος». Ὁ κ. Βολωνάκης λοιπὸν κατορθοῖ νὰ συνενῶι ἐν τοῖς πίναξιν αὐτοῦ οὐ τὴν τυχοῦσαν τελειότητα διαγράμματος μετὰ τελειότητος διαχρώσεως. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ὁ κ. Βολωνάκης εἶνε διακεκριμένος διαχρωστήρ (*coloriste*) διότι ἡγάπησε καὶ ἐμελέτησε τὴν φύσιν ἀπ' εὐθείας. Ἡ φύσις δωρεῖ ἡμῖν τὸ χρῶμα, λέγει ὁ Dumesnil (1), ἀλλ' ὑπὸ τὴν συνθήκην νὰ μὴ ἀπομακρυνώμεθα αὐτῆς. Τὸ χρῶμα λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, σοφώτατα, εἶνε τὸ λανθάνον θάλπος τῆς ψυχῆς, τὸ ὁποῖον διαβλέπομεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ ῥήτορος, εἰς τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸν μάρμαρον τοῦ γλύπτου. Οὐδεὶς ἄρα ἐκ συστήματος ἀποβαίνει διακεκριμένος διαχρωστήρ, δικαίως δ' ἡ δημώδης τῶν Γάλλων σοφία λέγει, ὅτι ὁ διαχρωστήρ γεννᾶται, ὡς γεννᾶται ὁ ποιητής, φέρων ἐνδιάθετον καὶ συγγενὲς τὸ θάλπος τοῦτο. Τὸ δὲ θάλπος αὐτὸ ἐμπνέουσι χῶραι κατ' ἐξοχὴν περικαλλεῖς καὶ θερμαὶ ὡς ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλάς. Διὰ τοῦτο ἡ περικαλλὴς νύμφη τοῦ Ἀδρία, ἡ θαλασσοπόρος Βενετία, ἐγέννησε τοὺς μεγαλειότερους διαχρωστῆρας, τὸν Marco Basaiti, τὸν Bocco Marccone, τὸν Mensuetti, τὸν Carpaccio, τὸν Bonifazio. Τὸ μυστήριον λοιπὸν τῆς διαχρώσεως ἱκανῶς κατέχει ὁ κ. Βολωνάκης χωρὶς ν' ἀρέσκηται εἰς τὸν φόρτον τῶν πολλῶν χρωμάτων, συμφορομένων ἀδιακόπως καὶ καταπονούντων τὴν ὄρασιν, κλασικώτατα ἀπλοῦς περὶ τὰ εὐνοούμενα αὐτῷ χρώματα, ἀκολουθῶν κατὰ τοῦτο τὴν Γαλλικὴν Σχολήν, χειρίζεται ταῦτα ἀπαραιμίλως, συγκεραννύς αὐτὰ μαλακῶς, καὶ ἐπιζητεῖ τὴν ποικιλίαν οὐχὶ ἐν τῇ ἀντιπαραβολῇ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ἀλλ' ἐν τῇ καταλλήλῳ καὶ ποικίλῃ διαθέσει τῶν ὀλίγων. Καὶ εἶνε τοῦτο ἀρετὴ τῶν μεγάλων τεχνιτῶν καὶ καταδείκνυσαι τὴν δύναμιν περὶ τὸν χειρισμὸν τοῦ χρώματος, ὡς ἐξαγγέλλει μακρόθεν τὴν ἀδυναμίαν ὁ ἄσκοπος φόρτος τῶν χρωμάτων, ὁ ἐπιζητῶν νὰ καταθαμβώσῃ τὴν ὄψιν καὶ κατακαλύψῃ τὰς ἐλλείψεις.

Ὁ τελευταῖος καὶ νεώτατος πίναξ τοῦ κ. Βολωνάκη ὁ ἀρτι ἀπολιπὼν τὸ ἐργαστήριον (*atelier*) τοῦ καλλιτέχνου, παριστᾷ τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς. Τὸ θέμα ἐκ πρώτης ὀψεως φαίνεται πως πεζὸν καὶ δουλικὴ κατ' ἀνάγκην ἡ μίμησις. Καὶ ὅμως καὶ ἐνταῦθα ἐκ τῶν ὑστέρων καταδείκνυται ἑτέρα αἰσθητικὴ ἀλήθεια, ὅτι δῆλα δὴ πολλὰ πράγματα ταπεινὰ ἐκ πρώτης ὀψεως, δύναται κάλλιστα νὰ γένωνται ὑποκείμενα μίμησης τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, τυγχάνοντα δεξιοῦ τεχνίτου, πεπροικισμένου τῇ δυνάμει τοῦ ἀνευρίσκειν πανταχοῦ τὸ ἑλλαν-

(1) Ἐξόχους θαλασσογράφους (*marinistes*) ἀναφέρει ἡ ἱστορία τῆς τέχνης, Ἰταλοὺς μὲν τὸν Canaletto καὶ Salv. Rosa, Γάλλους τὸν Lorrain, τὸν Vernet οὗ τὰ πλείονα ἔργα εὕρηται ἐν Λούβρῳ, τὸν Guadin, τὸν Garneray, τὸν Isabey, τὸν Delacroix, Ὀλλανδοὺς καὶ Βέλγους τοὺς Wlieger, Vander Heyden, Van der Velde κτλ. Ἀγγλοὺς τοὺς Wilson, Jones, Both, Turner, Harding, Coleott, κτλ.

(1) Dumesnil. L'art Italien.

θάνον καλὸν καὶ τὸ ὑψηλὸν καὶ διὰ τῶν καταλλήλων συνδυασμῶν ἐξιδανικεύειν τὰ θέματα αὐτοῦ. Ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ κ. Βολωνάκη διαβλέπει τις ὅτι ἡ θεὰ λιμένος δένειν ἀδιάφορον θέαμα, ἀλλ' ὅτι ποικίλας συμφέρει τὰς ἐντυπώσεις καὶ ἀλλεπαλλήλας διεγείρει τὰς ἰδέας. Ἀπ' ἐνὸς αἱ ὑψηλαὶ ἰδέαι τῆς δυνάμεως, τοῦ πλούτου, τοῦ μεγαλείου, ἐν τοῖς γίγασι τῶν ἀτμολάτων, ἀπ' ἑτέρου δὲ τρυφερὰ συναισθήματα, προκαλοῦμενα ἐν ἀντιπαράθεσι ὑπὸ ἐλαφρῶν ἀλιευτικῶν ἀκατίων καὶ περικαλλῶν λέμβων καὶ παρὰ ταῦτα πάλιν ἄλλη ἀντίθεσις, ἡ τοῦ πολυπράγμονος βίου τῆς ζῆρας, τοῦ ἀνελισσομένου ἐγγύτατα, ἀναδείκνυσι τὸ θέαμα λιμένος, ἐν τῶν ποικιλωτέρων θεαμάτων, ἅτινα δὲν δύναται νὰ παρίδῃ ἡ τέχνη μάλιστα τῶν ἡμετέρων χρόνων, ἡ ἀπὸ τῆς πραγματικῆς ὥφως τοῦ βίου ἐπιζήτουσα νὰ συγκινήσῃ. Ὁ κ. Βολωνάκης παρέστησε τὸν λιμένα Πειραιῶς ἐν πρωϊνῇ ὥρᾳ. Γνωστὸν δ' ὅτι ἐν τῷ κλίματι ἡμῶν, κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας, περὶ τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ θάλασσα περιβάλλονται τὰς ποικιλωτέρας ἀποχρώσεις, ἐν ἡδύτάτῃ κράσει χρωμάτων καὶ λάμψεων, ἐν ᾗ τὸ καυστικὸν μεσουράνημα, διὰ καταθαρβούντος φωτός περιχέον τ' ἀντικείμενα, ἀποδίδουσιν αὐτοῖς μονότονόν τινα καὶ συνομοιωτικὸν χαρακτῆρα. Ἐν τῷ πίνακι λοιπὸν τοῦ κ. Βολωνάκη, ἐν πρωϊνῇ ὥρᾳ, ὁ οὐρανὸς φαίνεται κεκαλυμμένος ὑπὸ ἀρχνοῦσων καὶ ὀμιχλώδων νεφελῶν, χρυσιζομένων ἐν τῷ ἐρυθρῷ καὶ τῷ κιτρίνῳ, ὑπὸ τοῦ ἀνατέλλοντος Ἡλίου καὶ θαμβούντων εὐχέρως τὸ βαθὺ κυανὸν τοῦ Ἀττικῆς οὐρανοῦ, ἐν ᾗ κάτω ἡ θάλασσα λειοκώμων καὶ διαφεγγής ἀπλοῦται. Ἐν τῷ ἀνατολικῷ πλευρῷ τοῦ λιμένος ἀπεικονίζεται ἡ θορυβώδης ἀκτὴ Μισοῦλη, ἐνθα ὁ συνωστισμὸς καὶ ἡ κίνησις δὲν ἤρξατο ἔτι, ἐκ τοῦ πρωϊνοῦ τῆς ὥρας, καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας φέρονται ἄμαξαι τινες καὶ ὁ τροχιόδρομος, ἐν ᾗ πρωϊνοὶ τινες, ἀναμένοντες ἀτμολοιόν τι, περιφέρονται ἀνά τὴν προκυμαίαν καὶ τὴν ὁδόν. Ἐν ἀπόπτῳ πέραν φαίνεται τὸ στόμιον τοῦ λιμένος τὸ περικαλλές, τὴν δὲ τάσιν τοῦ βλέμματος ἀνακόπτει εὐχέρως τὸ ἐν ὀμιχλώδει ὄψει διαφαίνονμενον νησίον τῆς Ψιτταλείας. Ἐν τῷ λιμένι δὲν ἀπαντᾷ πολυπράγμων καὶ φορτικὴ κίνησις ἐπίσης. Ἀτμολοιὰ τινι φαίνονται προσωρμισμένα, πολεμικὰ καὶ ἐμπορικὰ, ἕτερον δὲ ἀπαίρει, μεγαλοπρεπῶς κατευθυνόμενον πρὸς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν ᾗ λέμβος τις ἐλαφρῶς διαυλακεῖ τὴν λεῖαν πλάτην τῆς θαλάσσης. Ἀλλ' ὅτι μαγικὸν καὶ καταδεικνύον τὴν τέχνην καὶ τὴν ναυπηγικὴν ἀκρίθειαν εἶνε τὸ πλῆθος τῶν παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν ὁρμούντων πολυαριθμῶν ἀκατίων, τῶν ὁποίων ἱστοὶ καὶ σχοινία συμπλέκονται ἐν ποικίλῳ, ποικιλωτάτῳ θεάματι. Ἡ διάχρωσις καὶ τοῦ πίνακος τούτου τοῦ κ. Βολωνάκη φέρει τὸν γνωστὸν χαρακτῆρα, ὃν διέγνωμεν καὶ ἐξητάσαμεν ἀνωτέρω. Ἡ αὐτὴ ἀρμονία καὶ ἀκρίθεια περὶ τὴν κράσιν τῶν χρωμάτων, ἡ αὐτὴ ζωηρότης τῆς ἀντιθέσεως, ἡ αὐτὴ διαύγεια, ἡ χαρακτηρίζουσα τοὺς λοιποὺς πίνακας τοῦ κ. Βολωνάκη, κατακοσμεῖ καὶ τὸν τοῦ λιμένος Πειραιῶς.

Βεβαίως, ἐὰν ἀκριβολογήσωμεν, καλλιτέχνην ὡς ὁ κ. Βολωνάκης εἶνε ἄξιοι ἀνωτέρων ἐμπνεύσεων, καὶ τὸ τάλαντον αὐτῶν ἡδύνατο νὰ ἐκφανῇ λαμπρότερον καὶ ἐξοχώτερον ἐν ἐργασίᾳ ὑψηλοτέρας περιωπῆς καὶ ἐπιβολῆς. Ἀλλ' ἄτυχῶς οἱ παρ' ἡμῖν καλλιτέχνην ἐν μέσῳ τῆς παγετώδους ἀδιαφορίας τοῦ κοινοῦ, ἀναγκάζονται πρὸς τὸ ἀποζῆν, νὰ συμμορφῶνται πρὸς τοὺς ἐμπορικὸς νόμους τῆς ζητήσεως καὶ προσφορᾶς καὶ νὰ περιορίζωνται εἰς ἔργα ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν διδόντα ἐλπίδας ἐκποίησεως. Τοῦτο εἶνε λυπηρὸν σημεῖον. Εὐτύχημα εἶνε — εὐτύχημα ἀληθῶς διὰ τὴν τέχνην — ὅτι ὁ κ. Βολωνάκης, καθ' ἃ ἐξεφράσθη ἡμῖν, μετὰ πόνου ἀναπολῶν τῆς ἐν τῇ ξένῃ διαμονῆς, δὲν προτίθεται νὰ παρατείνῃ ἐπὶ πλεῖον τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῇ πατρίδι, ἀλλὰ σκοπεῖ νὰ μεταβῇ ἐκ νέου εἰς Μόναχον καὶ ἐργασθῇ ἐν κέντρῳ καλλιτεχνικῷ μεγάλῳ, ἐνθα ἡ ἐργασία ἀμείβεται, ἐνθα οἱ καλλιτέχνην δημιουργοῦσιν ἑαυτοῖς θέσιν κοινωνικὴν εὐπρεπῆ, ἐνθα τὸ τάλαντον προάγεται, ζωογονούμενον ὑπὸ τοῦ θάλπου τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῆς κοινωνίας, στοιχείων ἀνευ τῶν ὁποίων πᾶσα καλλιτεχνικὴ φύσις μαραίνεται καὶ θάττον ἢ βράδιον ἀφανίζεται.

Ἐν Πειραιῇ κατ' Αὐγούστον 1886.

ΠΕΤΡΟΣ Κ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΤΟΥ ΕΦΕΣΤΙΟΥ ΘΕΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΓΚΟΓΚ

(ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΤΑΟΣΣΕ)

Ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Μίγη, κατὰ τὴν χρονικὴν ἐκείνην περίοδον, ἣν ἀποκαλοῦσι κια-τσίκ (ἀπὸ τοῦ 1522—67) διέτριβεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κιαν-σι ἄνθρωπός τις ὀνόματι Ἰγκόγκ. Τὸ μεταγενέστερον αὐτοῦ ὄνομα ἦτο Γιόν, καὶ Λιαν-τίγκ ὁ ἐπίτιμος τίτλος του. Πεπρωτισμένος δὲ διὰ σπανίας εὐφυίας, εἶχεν ἀποκτήσῃ οὐ μόνον ποικίλας, ἀλλὰ καὶ σπουδαίας γνώσεις κατὰ τὰς ἐξετάσεις ἀνεδείκνυτο ἐκάστοτε πρώτων δεκαοκταετῆς ἔτυχε τοῦ βαθμοῦ τοῦ λύτου. Ἀλλὰ γενόμενος τριακοντούτης, εἰς τοσαύτην ἀπορίαν κατέστη, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ παραδίδῃ μαθήματα, ὅπως ἀποζῇ συνενωθεὶς δὲ πρὸς δωδεκάδα δοκίμων, οἵτινες εἶχον σπουδασῇ ἐν τῷ αὐτῷ πανεπιστημίῳ, ἤρχισε νὰ προσφέρῃ μετ' αὐτῶν θυσίας εἰς τὸν θεὸν Βεντσιαγκ-τι-Κισέν. Αἰσθανόμενος μεγίστην εὐλάβειαν πρὸς τὰς ἱερὰς γραφάς, παρείχε τὴν ἐλευθερίαν πρὸς τὰ ἔμψυχα ὄντα, ἀπέχε τῶν αἰσθητικῶν ἡδονῶν, τοῦ φόνου τῶν ζώων καὶ τῆς ἀθυροστομίας. Ἀκολουθήσας ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὴν διαγωγὴν ταύτην, ἐπτάκις παρουσιάσθη εἰς τὸν διαγωνισμόν τῶν προλυτῶν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ